

4. Тягур В. М. Розвиток професійної художньо-промислової освіти в Німеччині (перша половина ХХ ст.). Автореферат дис. ... канд.пед. наук зі спеціальності 13.00.02 - теорія і методика навчання (технічні дисципліни). 2013. 21 с.
5. Тягур В. М. Типологія проектно-художніх методів і прийомів німецької дизайн-освіти. *Наукові записки національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Педагогічні та історичні науки*. Вип. LXVI, 2007. С. 171 - 178.
6. Хюфнер К. Управління та фінансування вищої освіти в Німеччині. *Вища школа*. 2005. № 6. С. 97-117.
7. Edner F. Die Berufsausbildung im Dualen System / F. Edner. – München: GRIN Verlag GmbH, 2004. – 16 S. 76.
8. Lazarenko N., Kolomiets A., Klymenko A. [Symbiosis of methodological approaches to the development of education in the information society](#). *Science and Education*, 2017, Issue 4. P.107-112.

УДК 792.09:37.011.3-052

Г. Шиманська,
здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»
Вінницького державного педагогічного
Університету імені Михайла Коцюбинського
G. Shymanska,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi
State Pedagogical University

ЄВРОПЕЙСЬКІ ТРАДИЦІЇ СТВОРЕННЯ ВИСТАВ ТЕАТРУ ЛЯЛЬОК ДЛЯ ДІТЕЙ

EUROPEAN TRADITIONS OF CREATING PUPPET THEATER PERFORMANCES FOR CHILDREN

Анотація. У статті висвітлено особливості театрів ляльок у різних країнах Європи: їх історія, жанри, різновиди, головні персонажі. Проаналізовано вплив лялькових вистав на формування особистості молодшого школяра. Обґрунтовано доречність використання театру ляльок у навчальній діяльності.

Summary. The article highlights the features of puppet theaters in different European countries: their history, genres, varieties, main characters. The influence of puppet shows on the formation of the personality of a junior schoolchild is analyzed. The appropriateness of using puppet theater in educational activities is substantiated.

Ключові слова: театр ляльок, лялька, маріонетка, молодший школяр.

Key words: puppet theater, puppet, puppet, junior schoolboy.

Постановка проблеми. «Театр ляльок» – це поняття здається нам дуже простим і знайомим. Деякі люди навіть не вважають його мистецтвом, аргументуючи свою думку тим, що це просто дорослі люди граються з ляльками. Ми часом не помічаємо, але театри ляльок знаходяться майже у кожному великому місті України, а які чудові вистави показують лялькарі Європи. Але ж насправді яким цікавим і корисним може бути театр ляльок. Скільки нового і важливого він може розповісти дитині опосередковано, без напруження, у казковій формі.

Аналіз досліджень і публікацій. Історію, розвиток та особливості театру ляльок досліджували вітчизняні та зарубіжні науковці: І. Андріанова, А. Авдєєв, Л. Артџомова, О. Бучма, М. Возняк, І. Волошин, О. Ворожейкіна, С. Гладун, Б. Голдовський, О. Греф, С. Гузій, А. Демосфенус, О. Деркач, О. Казиміров, Т. Караманенко, О. Кисіль, Ю. Кужель, А. Куліш, І. Смирнова, Й. Федас, А. Федотов, І. Франко та інші.

Мета статті - дослідити особливості театрів ляльок у різних європейських країнах та довести, що цей вид театру має місце у навчальній діяльності початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Театр ляльок – це театральне видовище, в якому діють ляльки (можуть варіюватися за розмірами та формами), що рухаються за допомогою акторів [3].

Здається, лялькові вистави існували майже у всіх цивілізаціях і майже у всі періоди. Про перших маріонеток ми можемо дізнатися з археологічних розкопок у Стародавньому Єгипті, Сирії та Латинській Америці. Це були невеликі статуетки з прикріпленими до них спеціальними мотузками, за допомогою яких актори могли керувати лялькою. Отже, ми можемо зробити висновок, що і перший театр ляльок виник у даний історичний період.

Пізніше, у Стародавній Греції, з'явилися ляльки-автомати – це величезні фігури, зроблені з дорогих порід дерева та дорогоцінних металів, які приводилися в рух лише під час магічних ритуалів. Грецькі традиції розширилися і збагатилися у Стародавньому Римі. Пишні ходи із великих механічних ляльок потішали і одночасно наводили страх на натовп глядачів. Ляльки, яких актори носили на руках і озвучували, мали ролі богів [2].

У 17 ст. театр ляльок стає популярний і в Європі. Вистави представляли на площах, ярмарках і просто, де збиралося багато людей. Вони були розраховані як на дітей, так і на дорослих, адже теми були зрозумілі для людей будь-якого віку. Це були легенди і бувальщини, казки і просто життєві ситуації. Хочемо зупинитися на найвідоміших театрах ляльок Європи, їх особливостях та головних персонажах.

Італія. Багато істориків вважають саме Італію ранньою домівкою маріонеток. Їх використовувала Християнська церква для виконання п'єс морального характеру. Так і саме слово «маріонетка» походить від маленьких фігурок Діви Марії або «лялька Мері». Саме в цей період з'явилася найвідоміша лялька світу – Пульчінела [13]. Вона мала писклявий голос, який створювався актором за допомогою пищика. Пульчінела був таким популярним, що розійшовся по усьому світу: став Полішинелем у Франції, Петрушкою в Росії, Панчем в Англії. Сучасні маріонетки нітрохи не відрізняються від своїх попередників, виготовлених в 18 столітті, хоча і мають одяг, який пошитий за останніми канонами високої моди [7].

Німеччина. Перший театр ляльок у Німеччині був створений Йозефом Леонардом Шмідом в середині 19 ст. і мав педагогічний зміст. Лялькар хотів розважити дітей та підлітків і разом з тим чогось їх навчити. Влада підтримала цю ідею і дозволила Шміду відкрити театр ляльок у Мюнхені. Згодом у театрі навіть було створено власну ляльку – Касперля Ларифарі. Її творцем став граф Франц Поччі. Вистави про пригоди цього чоловічка завоювали популярність серед глядачів і є затребуваними й зараз. В даний час на сцені Мюнхенського театру представляють як народні німецькі та світові казки, так і літературні, в тому числі «Карлик Ніс» Гауфа, «Вінні Пух» Мілна та багато інших [8].

Великобританія. Джордж Спейт, англійський історик театру ляльок, запевняє, що перші лялькові вистави з'явилися на Британських островах ще у 13 ст. і до 17 ст. вже стали досить популярними. Італійська лялька Пульчінела, з легкої руки англійців, перетворилася на містера Панча. Він швидко завоював популярність у британців. Став улюбленим героєм не тільки народних гулянь, а й аристократії. Ще однією вже традиційно британською лялькою стала Джуді, дружина Панча. У 18-19 ст. лялькова вистава «Панч та Джуді» представлялася на пересувній сцені за ширмою [13]. У даний час вона також не втратила своєї популярності. Щороку в другу неділю травня в Лондоні проводиться фестиваль, на якому святкують День народження містера Панча. Театри ляльок зі всіх куточків країни радують глядачів різними інтерпретаціями класичної вистави «Панч та Джуді». Це є широкомасштабним дійством із грою духових оркестрів, ансамблів народної музики та, звичайно ж, ярмарком [11].

Франція. Французька лялька Полішинель також є далеким родичем італійця Пульчінели, але зі своїм характером та зовнішністю. Він мав два горба, на голові носив трикутного капелюха, одагнутого на білу перуку, пишні манжети та комірець із мережива – усе це видавало у ньому справжнього француза. На початку 19 ст. у французькому театрі ляльок з'явився новий персонаж Гіньоль. Спочатку, вистави з цим персонажем являли собою умілу імпровізацію, адже у них зазвичай показувались щоденні новини для міщан. І тільки з часом для театру Гіньоля почали писати окремі п'єси. Хоча його часто сприймають як дитячу розвагу, гостра дотепність, деякий шарм цього персонажа завжди цінувалися і дорослими [6].

Чехія. Як і в інших європейських країнах, чеський театр ляльок почав розвиватись у 17 ст. Завдяки мандрівним театрам з інших країн, чехи навчилися ляльковій майстерності. Через деякий

час чеські лялькарі настільки удосконалили свої уміння, що їх театр ляльок прославив цю країну в усьому світі. Саме у Чехії розросталися цілі сім'ї лялькарів, які мандрували по селах і показували там свої вистави. Ця професія навіть переходила у спадок. Найвідомішими лялькарями того часу були брати Мізнери, Матей Копецкі, Вацлав Фінк, Томаш Дубскі та інші. У Чехії вийшов у світ перший журнал, який було присвячено театру ляльок. Він мав назву «Лялькар». У 1929 році в Празі відбулась перша міжнародна виставка ляльок. Завдяки цій дружній зустрічі, любителі театру ляльок вирішили створити міжнародну лялькову організацію – UNIMA. До речі, вона є дуже відомою й досі. [12].

Україна. Звичайно, ми не можемо обійти увагою нашу країну. Традиційним театром ляльок України є вертеп. У тлумачному словнику дається таке роз'яснення поняття «вертеп» – «старовинний пересувний театр ляльок, де ставили релігійні і світські п'єси» [3]. Одні дослідники вважають, що даний вид театру походить ще з грецької культури, інші впевнені, що він має коріння Київської Русі. Вертеп має форму двоповерхового дерев'яного будинку. На першому поверсі показували сатирично-побутову інтермедію, а на другому – головну різдвяну драму. І якщо так звана «свята» частина вертепу має більш-менш стабільну композицію, то друга частина змінюється в залежності від місцевості, пори року, історичних подій та майстерності лялькаря. Перші професійні українські театри почали з'являтися у 20 ст., і нині їх налічується близько тридцяти у різних областях. Також в Україні проводяться різноманітні міжнародні фестивалі лялькарів: Київський міжнародний фестиваль театрів ляльок рUPret, Інтерлялька в Ужгороді, Золотий Телесик у Львові, Подільська лялька у Вінниці та інші [4].

Існують декілька жанрів європейського театру ляльок. Перший, це бурлеск і сатирична комедія, є формою мандрівного театру. До нього ви можемо віднеси такі ручні ляльки як австрійська «Касперль», італійська «Пульчінелла», англійська «Панч», французька «Полішінель» і «Гінболь», чехословацька «Каспарек», російська «Петрушка», німецька «Ханнешен» і навіть турецький Карагоз. Усі ці персонажі мають спільні риси. Вони хитрі, безглузді, зухвалі, їм не страшна ніяка влада, вони кидають їй виклик. Другий жанр – це епос. До нього ми відносимо біблійні історії, легенди, історичні саги та казки про лицарство. Дуже яскраво даний жанр був представлений у Сицилійському театрі ляльок. Його варіації також існували в Іспанії, Фландрії, Валлонії та північній Франції. Маріонетки, висотою понад метр і вагою до 16 кілограмів, з ступнями, що стукали по сцені в стилі стакато, надавали цьому типу театрів неперевершену яскравість (рисунок 1).

Рис. 1. Зверху: Пульчінелла і Полішінель; знизу: Панч та Джуді і Кашпарик

Третій жанр почав розвиватися у 18 столітті і був пов'язаний з маріонетками. У постійних театрах маріонетки розігрували твори з вистав, опер та балетів для аристократичної чи буржуазної публіки. Ляльки виготовляли так, щоб вони якомога точніше імітували людські рухи. Прагнення до

все більш реалістичної імітації маріонеток згодом було продовжено в рамках більш популярних традицій естрадних шоу та постановок музичних залів. [14]

Мистецтвознавці виділяють декілька видів театрів.

1. Театри нижніх ляльок (так знані маріонеткові). У таких театрах актори знаходяться зверху і керують ляльками (маріонетками) за допомогою ниток або дроту.

2. Театри горішніх ляльок. Ляльки такого театру бувають рукавичні або тростьові, і «виступають» вони над ширмою. Актори, що ними керують, у свою чергу, знаходяться за ширмою.

3. Театри, де ляльки і не вгорі, і не внизу. До цього виду театрів належать: театр тіней (у Туреччині – карагюз, у Греції – карагізіс) та театр дійства вертепного плану (у Білорусії – батлейка, в Україні – вертеп). А також існують різні види синтетичного театру ляльок. Це можуть бути театри з ляльками, що знаходяться на рівні акторів, наприклад у Японії – бунраку (рисунком 2).

4. На даний момент існує ще один вид театру – це театр, у якому виступають перевдягнені у ляльок актори, так званий «живий план».

Рис. 2. Зверху: театр нижніх ляльок, театр горішніх ляльок; знизу: вертеп, театр тіней

Нині театр ляльок вважається не просто розвагою, а ще й дієвим педагогічним засобом, який духовно і творчо розвиває людину. Він опосередковано діє на дітей, виховуючи у них такі якості як чесність, доброту, працьовитість, правдивість та багато інших. Театр ляльок поєднує у собі декілька видів художньої діяльності, тому він спонукає учня до самореалізації, розширенню асоціативних уявлень, засвоєнню мистецьких знань та формуванню творчих умінь [9]. Використання театру ляльок на уроках в молодшій школі є дуже актуальним питанням. Для цього краще підійдуть театр петрушок та театр іграшок. Останній демонструють, рухаючи іграшками на столі та промовляючи за них. А в театрі петрушок уся дія відбувається над ширмою, за допомогою акторів, які керують лялькою-Петрушкою. Одним із видів вищезазначеного театру є пальчиковий театр. У ньому використовують лише голівки персонажів, які одягають на пальці руки, з цього і походить назва – пальчиковий. Він має декілька підвидів: площинний театр (сцена складається з двох частин картону), картонажний (сцена виготовлена з коробки) і театр зі сценою ширмою [5].

Театр ляльок дає змогу сором'язливим дітям розкрити свої здібності, адже за ширмою ніхто не може побачити, хто керує ляльками. А з часом, набуваючи впевненості за ширмою, дитина і в реальному житті розкривається: стає більш комунікабельною з однолітками і дорослими, активнішою на уроках [1].

В європейських країнах театр ляльок може використовуватися як на уроках, так і в позаурочний час. Ігрово, креативно та відкрито він надає величезні та різноманітні можливості ділитися, вчитися та розвиватися школярам. Також існує так звана лялько-терапія. Вона сприяє покращенню емоційного стану, психологічного здоров'я, розвиває спостережливість,

комунікабельність, покращує пристосування до нових соціальних умов, що є дуже цінним для дітей з особливими освітніми потребами. Лялько-терапія має цілий ряд функцій:

1. Навчальна. Діти мають змогу отримувати нову інформацію про навколишнє середовище.
2. Виховна. Лялькові вистави мають повчальний зміст, що допомагає скоригувати ті чи інші прояви небажаної поведінки і виробити бажану.
3. Розвиваюча. Під час підготовки до вистави та її проведення у дітей покращується пам'ять, увага, дрібна моторика рук, а також розвиваються сприйняття та мовлення.
4. Комунікативна. Театр ляльок є дієвим засобом розвитку спілкування між дітьми та дорослими. Адже окрім проговорення тексту сценарію чи просто розмови замість ляльок, діти повинні обговорити всі деталі вистави, вирішити, хто з яким героєм буде грати та багато інших нюансів. Усе це сприятиме встановленню атмосфери взаємної довіри.
5. Релаксаційна. Театр ляльок допомагає дитині зняти емоційну напругу, адже школяр має змогу всі свої переживання винести на ляльку, свою гру, сховавшись за ширмою як за стіною [10].

Висновки. Підводячи підсумок, ми можемо сказати, що театри ляльок у кожній європейській країні мають свої особливості, зокрема репертуар, персонажів, а також, певні спільні риси, наприклад, орієнтація на італійський театр. Але, у будь-якому випадку, даний вид театру позитивно впливає на молодшого школяра: покращуються увага, уява, мислення, мовлення, комунікабельність. Він діє змогу дітям краще соціалізуватися, засвоїти певні моральні норми, а головне навчальний матеріал школярі засвоять набагато краще в ігровій формі, ніж на простих уроках.

Література

1. Андрианова-Голицына И.А. Я познаю мир: Детская энциклопедия: Театр. Москва: «Изд-во АСТ», «Изд-во Апрель», 2000. С. 212.
2. Барановська І.Г., Мозгальова Н.Г. Історичні передумови виникнення театру ляльок. *Наукові записки*, 2016. № 24. С. 236.
3. Великий тлумачний словник української мови / Упоряд. Т.В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. С.767.
4. Вертеп. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B5%D1%80%D1>
5. Генов Г.В. Театр для малышей. Москва: Просвещение, 1968. С. 98.
6. История кукольного театра. URL: <http://jollity.narod.ru/dolls.html>
7. Итальянский театр кукол. URL: <https://vasque-russia.ru/italjanskij-teatr-kukol/>
8. Мюнхенский театр марионеток. URL: <https://nado.znate.ru/%D0>
9. Театр ляльок та історія створення. URL: <https://naurok.com.ua/robota-na-man-teatr-lyalok-ta-istoriya-stvorennja-152579.html>
10. Театр ляльок як шлях соціальної адаптації для дітей з особливими освітніми потребами. URL: <https://inkluzia.com.ua/lyalkoviy-teatr-yak-shlyakh-sotsialnoyi-adaptatsiyi-dlya-ditey-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami/>
11. Фестиваль кукольных театров «Панч и Джуди» в Лондоне. URL: <https://travelcalendar.ru/festival-kukolnyh-teatrov-panch-i-dzhudi-v-londone/>
12. Чешский кукольный театр. Славная традиция, тусклая современность. URL: <https://ruski.radio.cz/cheshskiy-kukolnyy-teatr-slavnaya-tradiciya-tusklaya-sovremennost-8617327>
13. Puppetry URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Puppetry#Europe>
14. World Puppet Theatre Traditions. URL: <https://theatre.historymuseum.ca/narratives/details.php?lv12=4811&lv13=4822&language=english>